

larında hacca gitti, Mecûsî ve hristiyan bayramlarına katıldı, mutasavvıflarla bir arada bulundu, gazilerle birlikte savaştı ve ribâtlarda yaşadı; 390 (1000) yılı civarında da vefat etti. Hayatı boyunca dikkatle topladığı bilgileri gördükleri ve okuduklarıyla ve daima kendi gözlemlerini daha tecrübeli seyyahlarınkilerle karşılaştırarak sorguladı; ayrıca ehil bulunduğu kimselere danıştı. Kırk yaşına geldiğinde doğrudan gözlem, araştırma ve kişisel deneyimlerine dayanan ünlü eserini kaleme almaya başladı.

Makdisî sosyal, ekonomik ve kültürel alanlara ilgisini yansıtan kendine özgü yaklaşımıyla erken dönem coğrafyasını günümüzde "beşerî coğrafya" denilen bilim dalına çeviren kişidir. O, coğrafyayı kendi orijinal alanından saptırmaksızın ilâhiyat ve hukuk âlimleri için temel bir disiplin olarak görür; coğrafi problemleri tartışırken de sık sık Kur'an'a ve hadis literatürüne atıflarda bulunur. Ayrıca meslekî terminoloji veren ve bunu kitabında önsözde açıklayan ilk müslüman coğrafyacısıdır. Bu terminolojide kasabalar (beled), şehirler (medine), metropoller (mısır), semtler (nahiye), yöreler (kura) ve bölgeler (iklim) bulunur. Makdisî ana kavramları adlandırmak için de özel ifadeler kullanmıştır; meselâ meşriq "doğu", şark "doğuya ait"; mağrib "batı", garb "batıya ait" demektir. İklim kelimesi de hem ülke veya yöre, hem yeryüzünün batı-doğu istikametinde bölündüğü yedi enlemsel bölge anlamındadır. Bu belirgin ayrımlar özellikle İslâm dünyasının coğrafi ve yeryüzünün astronomik bölümlenmeleri söz konusu olduğunda önem taşımaktadır. Makdisî, mensubu bulunduğu Belh coğrafya ekolüne göre genel olarak yirmi kabul edilen iklim sayısını denizleri, adaları ve bunları çevreleyen bölgeleri dışarıda tutarak on dörtle sınırlamıştır (bk. İKLİM).

Erken dönem coğrafyacılarını bütünden ziyade parçaya yönelmek ve aceleci davranmakla suçlayan Makdisî'ye göre mevcut kitaplar ya tavsifi, fizikî ve matematikî coğrafyaya dairdir ya da yalnız yollar ve ülkeler üzerine olup pratik kullanım bakımından yetersiz veya müellif hâmininin özel ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda dar kapsamlı çalışmalardır. Ayrıca bunlar kasabalar ve nüfuslar, dil ve lehçeler, seyahat yolları, menzil ve mesafeler, mezhap ve fıkralar, örf ve âdetler, ticaret, ölçü ve para birimleri gibi ayrıntıları içerir ve bunların çoğu söylentilerden ibarettir. Kendisinin verdiği bilgiler ise ya şahsî

gözlemlerine dayanan tasvirleri ya güvenilir kaynaklardan duyduklarını veya yazılı belgelerden aldıklarını ihtiva eder. Ancak övgüye değer bulduğu amacını gerçekleştiren kendisinin de her alanda aynı başarıyı ortaya koyamadığı görülür. Her şeyden önce matematikî coğrafyaya yerince önem vermemesi bir eksiklik; haritaları Belh ekolünün eleştirdiği haritalarının taklididir. Bununla birlikte öğrenmek isteyip de araştırmaya vakit bulamayanlar için ana bölümden önce hızlı referans teşkil edecek şekilde şehir listesi ve diğer özellikleri içeren bir özet sunan ilk müslüman müelliftir. Ayrıca haritalarını o kadar güzel yapmıştır ki muhtevalarında büyük farklılıklar bulunan daha sonraki dönem haritalarında dahi örnekleri kullanılmıştır. Onun metninin önceki müelliflerinkilere nisbetle daha tavsifi olmasına karşılık deniz, nehir, dağ, çöl ve yolları farklı renklerle gösterdiği haritaları daha az detaylıdır. Makdisî'nin Büyük Okyanus teorisini benimsemesi ve haritalarında Akdeniz'in Atlas Okyanusu'nun küçük bir kısmını teşkil etmesine rağmen bazı müelliflerin Akdeniz ve Hint Okyanu-

su'nun Büyük Okyanus'un dışına aktığı inançlarına katılmadığı görülür.

Makdisî'nin Ortaçağ İslâm coğrafyasının en orijinal ve en önemli eserlerinden biri olan *Ahşenü't-tekâşim fi mâ rifeti'l-eḳālîm*'inin iki versiyonu vardır. Birincisi 375'te (985) Fars'ta (Güneybatı İran) tamamlanmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2971; Leiden Bibliothek der Rijksuniversiteit, Cod. Or. nr. 2063); Michael Jan de Goeje'nin neşri (Leiden 1877) buna dayanır. İkincisi 387'de (997) yazılan ve Yâkût el-Hamevî tarafından istinsah edilen versiyondur. Daha sonra da neşirleri yapılan eser (Gâzî Tuleymât, Dimaşk 1980; Muhammed Mahzûm, Beyrut 1987) Batı dillerindeki bazı kısmî çevirileri yanında tam olarak Farsça, Urduca ve İngilizce'ye çevrilmiştir (*Ahşenü't-tekâşim*, B. A. Collins'in önsözü, s. XIV; ayrıca bk. AHSENÜ'T-TEKÂŞİM).

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *Ahşenü't-tekâşim*; a.e.: *The Best Divisions for Knowledge of the Regions* (trc. B. A. Collins), Reading 1994; I. J. Kratckovskij, *Târîhu'l-edebe'l-coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhad-din Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 208-215; A. Miquel, *La géographie humaine du monde musulman jusqu'au milieu du 11e siècle*, Paris 1967-88, I-IV, bk. İndeks; a.mlf., "al-Muḳaddasî", *El²* (İng.), VII, 492-493; Adî Yûsuf Muhlis, *el-Makdisî el-Beşârî ḥayâtühü ve menhecüh*, Necef 1393/1973; B. A. Collins, *al-Muḳaddasî: The Man and His Work*, Michigan 1974; S. Maqbul Ahmad, *A History of Arab-Islamic Geography (9th-16th century A.D.)*, Amman 1995, s. 87-101; Felâh Şâkir Esved, "Menhecü baḥşî'l-coğrafi 'inde'l-Makdisî", *el-Mevrid*, XVI/1, Bağdad 1987, s. 59-74; Akhtar Husain Siddiqi, "Al-Muḳaddasî's Treatment of Regional Geography", *International Journal of Islamic and Arabic Studies*, IV/2, Indiana 1987, s. 1-13; J. H. Kramers, "Mukaddesi", *IA*, VIII, 562-563.

MARINA A. TOLMACHEVA

MAKDİSÎ, Muhammed b. Tâhir

(bk. İBNÜ'L-KAYSERÂNÎ).

MAKDİSÎ, Mutahhar b. Tâhir

(المطهر بن طاهر المقدسى)

Ebû Nasr el-Mutahhar
b. Tâhir (el-Mutahhar) el-Makdisî
(ö. 355/966'dan sonra)

İslâm tarihçisi,
filozof ve kelâmcı.

Muhtemelen III. (IX.) yüzyılın sonlarında doğdu. Nisbesinden Kudüs'ün yerlisi veya orada yerleşmiş bir aileye mensup olduğu anlaşılan Makdisî'nin tabakat ve-

Makdisî'nin *Ahşenü't-tekâşim* adlı eserinin son sayfası
(Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2971, vr. 90*)

biyografi kitaplarında adına rastlanmamaktadır. Bununla birlikte önemli eseri *el-Bed' ve't-târîh*'teki bazı ifade ve ipuçlarından hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgi edinmek mümkündür. Mu'tezilî görüşleriyle tanınan Meşşâî filozofu Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin talebesi Ebû Zeyd el-Belhî'den ders okuyan Makdisî'nin ilgi alanının genişliğine bakılarak çeşitli sahalarda iyi bir eğitim gördüğü söylenebilir.

Eserinden onun seyahat ettiği yerlerdeki üstatlardan hadis dinleyip rivayet ettiği (I, 147, 148; II, 156, 174, 181; V, 149), bilgiyi kaynağından alma ve değerlendirmesi konusunda titiz olduğu, bazı din ve mezhepleri bizzat tanımak için uzun ve yorucu seyahatlere çıktığı, meselâ Ahvaz'daki bir mâbede girip Avesta'daki Tanrı kavramı hakkında Mecûsî din adamlarıyla tartıştığı (I, 62, 63), Yukarı Mısırlı Kiptîler'in Tanrı kavramını soruşturduğu (I, 64), Mâsebezân ve Mihrinan Kazak'ta Hürremîler'le ilgili gözlemlerde bulunduğu (IV, 31), Fâris'te (Fars) Mecûsî bir din adamından kendi kutsal kitaplarına göre dünyanın yaşını öğrenmeye çalıştığı (II, 59-60), Basra'da bir yahudi hahamından Hz. Âdem'in yaratılışına dair bilgi edindiği (II, 81), Irâk-ı Acem sınırındaki Bilâd-ı Sâbûr'da tanrılık iddiasında bulunan bir kişiyi ve mezhebinin araştırmak için sıkıntılı bir yolculuğu göze aldığı (II, 90-91), 325'te (937) Kirman'ın Şirvan şehrinde bulunduğu (II, 181) anlaşılmaktadır.

Makdisî'nin ölüm tarihi bilinmemektedir. Eserini 350 (961) yılı olaylarıyla sınırladığını söylemesine rağmen (I, 17; II, 153) Abbâsî Halifesi Mutî - Lillâh'ın 363'te (974) kendi arzusuyla görevinden ayrıldığını belirtmesi (VI, 126) ve 390 (1000) yılında Sicistan'ın Haşbâcî yöresinde keşfedilen altın madeninden söz etmesi (IV, 78) bu bilgilerin ona ait olduğu konusunda şüphe uyandırmaktadır. Nitekim Mutî - Lillâh ile ilgili tesbit *el-Bed' ve't-târîh*'in Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında (Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 701) bulunmamaktadır. Altın madenlerine dair verdiği bilgi de başka kaynaklarca doğrulanmamaktadır. Bu durumda onun ölüm tarihi konusunda kesin bir hükme varmak mümkün görünmemektedir. Çağın göre ileri bir tarih görüşüyle dikkat çeken Makdisî tarih, coğrafya, dinler ve mezhepler tarihi, matematik, felsefe ve kelâma ilgi duyan çok yönlü bir âlimdir.

Mu'tezile'nin kelâma dair bazı kelâmî görüşlerini benimsemesi ya da delillerini kullanmasına bakarak Makdisî'nin Mu'tezilî olduğu öne sürülebilir. Ancak bu

noktada belli bir mezhep veya düşünce grubuna mensubiyetin IV. (X.) yüzyıl müelliflerinin çoğunluğu için çözülmesi güç bir problem olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Makdisî'nin tarihe bakış tarzı ve bunun temeli olan kelâmî görüşlerinin oluşmasında en önemli etken Mu'tezilî düşünce sistemi ve kültür çevresidir. O, daha çok Ebû'l-Kâsım el-Belhî (Kâ'bî) ve Bağdat Mu'tezile okulundan etkilenmiş görünmektedir. İki büyük Sünnî kelâm ekolünün kurucularından biri olan Mâtürîdî'den hiç söz etmemesi, Eş'arî'yi üstü kapalı olarak eleştirmesi ve her ikisinin karşısında olan Ebû Zeyd el-Belhî'den yararlanmasından onun Mu'tezilî bir kimliğe sahip olduğunu gösterir. Ancak Mâtürîdî'ye ile Mu'tezile arasında aklı öne çıkaran yaklaşım tarzı açısından yakınlık bulunduğunu da unutmamak gerekir. M. Şemsettin Günaltay'ın onu koyu bir Sünnî olarak tanımlamasının ilmî dayanağı yoktur.

III. (IX.) yüzyılın sonlarından itibaren geleneksel İslâm tarihçiliğinde isnat metodu şeklen kaynağa kısaca işaret etmekten ibaret kalmış, sonraki asırlarda da tarihçilerin çoğu tarafından terk edilmiştir. İsnadın terkedildiği yeni tarih anlayışının ilk temsilcileri arasında Dineverî, Ya'kûbî, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî ve Makdisî'nin önemli bir yeri vardır. Böylece İslâm dünyasında tarih ilmi bağımsız bir disiplin olmaya başlamış ve hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Makdisî de kendine has bakış açısıyla Bîrûnî ve İbn Miskeveyh ile birlikte İbn Haldûn'a uzanan bu süreçte özgün yerini almıştır.

İlmâniyye Şîası IV. (X.) yüzyılda Mes'ûdî gibi bir tarihçi yetiştirmiş, Mu'tezile mensupları arasında tarih, özellikle mezhepler tarihiyle uğraşanlar bulunmakla birlikte mezhebin bakış açısını yansıtan bir tarihçi çıkmamıştı. Makdisî'nin *el-Bed' ve't-târîh*'i, bu çerçevede ilk ve belki de günümüze gelebilen tek tarih kitabıdır. Onun İslâm tarihçiliği ve İslâm düşünce tarihindeki önemi genelde kelâmî, özelde Mu'tezilî görüşlerin bir tarih yaklaşımı ve metodunu nasıl etkilediğini ortaya koyan tek müellif olmasından ileri gelmektedir. Tarih felsefesi ve tenkit zihniyeti bakımından Bîrûnî ve İbn Haldûn'un öncüsü olacak nitelikte bir kavrayışa ve birikime sahip olan Makdisî, Bîrûnî'den yarım ve İbn Haldûn'dan dört asır kadar önce tarihi akılcı ve tenkitçi bir zihniyetle değerlendirmeyi başarmıştır ve öncüsü Mes'ûdî'den daha felsefî ve daha tenkitçi bir zihin yapısına sahiptir.

Makdisî, varlık ve hayatı felsefe-tarih ya da kelâm-tarih bütünleşmesine dayanan bir bakışla birbirine bağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda tarih filozofu kimliğiyle IV. (X.) yüzyılın en başarılı ismi, metodunu takip eden çıkmadığı için bu yaklaşımın tek temsilcisidir. Makdisî, genel çerçevede felsefe-tarih ilişkisini temellendirirken kelâm ağırlıklı bir felsefî birikime dayanmıştır. Bu da esas itibarıyla Mu'tezile kelâmıdır.

İslâm düşünce tarihinde din-felsefe (vahiy-akıl) uzlaştırmacılığının önemli temsilcilerinden biri olan Makdisî, Mu'tezilî görüşleriyle tanınan ve bu geleneğin ilk temsilcileri olan Meşşâî filozof Kindî ile öğrencisi Ebû Zeyd el-Belhî gibi her fırsatta dinin belirleyici ve denetleyici özüne vurgu yapmış, vahiy ile sahih hadisin kendisi için bağlayıcı olduğunu belirtmiş, inkârcı şüphelerle her şeye inanma meyli içindeki kıssacılar arasında bir orta yol takip etmiştir. Mucizeleri dinden bağımsız bir akılcılıkla inkâr edenlere dinin emrinde gördüğü akla dayanarak cevap vermiş, mucizeleri aklileştirmeden akla uygun tabii örnekler vererek açıklamış ve mucizeleri reddettiği için Ebû Bekir er-Râzî'yi eleştirmiştir (III, 110). Bununla birlikte tabiatın temel niteliklerinin daha iyi anlaşılması için Râzî'nin *Kitâbü'l-Havâs* adlı eserini tavsiye etmesi (IV, 94) onun ön yargısız ve objektif olduğunu göstermektedir.

Âyet ve hadisleri, Câhiliye devri ve İslâmî dönem Arap ve Fars şiirini, siyer ve megâzî kitaplarını kaynak olarak kullanan Makdisî'yi farklı kılan seçmeci davranması ve tarihî malzemeyi eleştiriyi tâbi tutmasıdır. Makdisî'nin İlkçağ felsefesi ve filozoflarıyla ilgili başlıca kaynağı Aristo'nun eserleriyle (I, 23-24, 41 vd.) Plutarkhos'un *el-Ârâ'ü't-tabî'iyye* adlı eseridir (I, 135-140; II, 17-18 vd.). Filozofların görüşlerini aslına uygun biçimde nakletme konusunda Şehristânî ve diğer bazı müslüman müelliflerden çok ileride olan Makdisî, İran dinleri ve Hint inançlarıyla ilgili olarak müslüman müelliflerin derlediği malzemeye dayanmış, ancak kendi gözlemlerini de eklemiştir. Hint inançları hakkında temel yazılı kaynağı İbn Hurdâzbih'in *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik* adlı eseridir (IV, 19, 61, 95, 97). Bununla birlikte Bizans, Hint ve Çin tarihine dair bilgi yetersizliğinden yakınlıkla müslümanların bu alana ilgi göstermediğini belirtir (III, 208). İslâm dışı kaynakları arasında Tevrat'ın önemli bir yer tuttuğu, çeşitli Tevrat nüshaları ve tercümelerin-

den yararlandığı (II, 80, 207; III, 26, 61; V, 28), yahudiler, Hürremîler, Harrânîler hakkında anonim bazı eserleri kaynak olarak kullandığı görülmektedir. Çağının kültürünü bütün renkliliği içinde kendine özgü bir seçme ve değerlendirme mantığıyla derlemeye çalışan Makdisî yazılı kaynaklarla yetinmeyip sözlü kaynakların tanıklığına da başvurmuştur.

Eserleri. Makdisî'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-Bed' ve't-târîh**tir. 355'te (966) Sâmânî vezirlerinden biri adına Büst şehrinde yazılan eser (I, 6-8; II, 152) kaynaklarda *Kitâbü'l-Bed'*, *Kitâbü Bed'i'l-halk ve't-târîh*, *Kitâbü'l-Bed' ve'l-hilkâ*, *Kitâbü'l-Bedv ve't-târîh*, *Kitâbü'l-Bedv ve't-tevârîh*, *Târîh-i Makdisî* şeklinde de anılmaktadır (nşr. Cl. Huart, I-VI, Paris 1899-1919 → I-III, Bağdat 1962, 1964, 1965). IV-VI. ciltleri Farsça'ya da tercüme edilen kitap (Tahran 1349 hş./1970) siyasî tarih kadar medeniyet ve dinler tarihi, kelâm ve İslâm felsefesi için de önemli bir kaynaktır. Makdisî'nin "ilimler ansiklopedisi" (câmiu'l-fünûn) olarak nitelendiği eser (V, 5), eski Türkler'in dinî inançları ve âdetleri hakkında bilgi ihtiva ettiği için Türk tarihi bakımından da önemlidir. *el-Bed' ve't-târîh*'teki kayıtlardan, Makdisî'nin nazar ve cedel konularını genişçe ele alan ve yanlışlıkla Ebû Zeyd el-Belhî'ye nisbet edilen (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1440) *Kitâbü'l-İlm ve't-ta'îm* (I, 19), isbât-ı vâcibe dair *Kitâbü'd-Diyâne ve'l-emâne* (I, 70-71), düalist dinleri ele alıp gelişmelerini ortaya koyan *Kitâbü'l-Ma'dile* (I, 91), Kur'an'daki kıssalara dair *Kitâbü Me'âni'l-Kur'ân* (veya *Kitâbü'l-Me'âni*; II, 23, 93; III, 15, 78 vd.), nefis ve ruh kavramlarını inceleyen *Kitâbü'n-Nefs ve'r-rûh* (II, 115) adlı kitapları bulunduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I-VI; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 153; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Kitâbü'l-Gurur fî siyeri'l-mülûk ve aḥbârihim*: *Histoire des rois des perses* (nşr. ve trc. H. Zotenberg), Paris 1900, s. XXI, 501; Ebû'l-Meâli, *Beyânü'l-ediyân* (ed. Cl. Schéfer, *Chrestomathie persane* içinde), Paris 1883, I, 131-171; a.e.: *L'exposé des religions* (trc. H. Massé, *RHR*, XCIV [1926] içinde), s. 17-75; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), I, 118-119; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, III, 64-86; Sirâceddin İbnü'l-Verdî, *Harîdetü'l-'acâ'ib*, Kahire 1300, s. 168-183; *Keşfü'z-zunûn*, I, 227; II, 1440; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmî Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 85-91; Cl. Huart, *La littérature arabe*, Paris 1931, s. 282-283, 289, 298-299; a.mlf., "Le véritable auteur du Livre de la Création et de l'Histoire", *JA*, dokuzuncu seri, XVIII (1901), s. 16-21; a.mlf., "Le ra-

tionalisme musulmane au IVe siècle de l'hégire", *RHR*, L (1904), s. 200-213; a.mlf., "Un nouveau manuscrit du Livre de la Création et de l'Histoire", *JA*, XX (1912), s. 193-194; Adam Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye* (trc. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Beyrut, ts., I, 320-321; II, 367-372; Sezgin, *GAS*, I, 337; III, 387; VII, 277-278; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 92, 114, 115, 136; Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı: İsbât-ı Vâcib*, Ankara 1974, s. 86, 108, 110, 138; Tarîf Khalidî, *Islamic Historiography*, New York 1975, s. XIII-XIV, XVI, 6-8, 57, 59, 68-69, 83; a.mlf., "Mu'tazilite Historiography: Maqdisî's Kitâb al-Bad' wa'l-tâ'rikh", *JNES*, XXXV/1 (1976), s. 1-11; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errîhûn*, Beyrut 1978, I, 327-328; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Düşünce ve Hayat* (trc. Fatih Tathiloğlu), İstanbul 1988, s. 167, 170; Süleyman Sayar, *Makdisî'nin Çeşitli Dinler ve İslâm Hakkında Verdiği Bilgiler Üzerinde Bir Araştırma* (doktora tezi, 1995), ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Camilla Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible: From Ibn Rabbân to Ibn Hazm*, Leiden 1996, s. 48-50; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 66-67; I. Goldziher, "Huart's le Livre de la Création et de l'Histoire ...", *ZDMG*, LVIII (1904), s. 925-930; "al-Mutahhar b. Tâhir", *EP* (İng.), VII, 762; M. Morony, "al-Bad' wa'l-tâ'rikh", *Elr*, III, 352-353.

SÜLEYMAN SAYAR

MAKDİSÎ, Nasr b. İbrâhim (نصر بن إبراهيم المقدسي)

Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhim b. Nasr en-Nâblusî el-Makdisî ed-Dimaşkî (ö. 490/1096)

Şâfiî fakihî ve hadisçi.

407 (1016) yılında Nablus'ta doğdu. Uzunca bir süre kaldığı Kudüs'e nisbetle Makdisî olarak tanındı. İbn Ebû Hâfız (bazı yazmalarda Hâit) künyesiyle de anılır. Temel ilimleri Nablus'ta tahsil ettikten sonra yirmi yaşlarında iken ilim yolculuğuna çıkarak Gazze, Kudüs, Sûr, Diyarbekir ve Meyyâfârikîn'a gitti. Sûr'da dört yıl süreyle Ebû'l-Feth Süleym b. Ey-yûb er-Râzî'nin derslerine katıldı (437-440/1045-1048). Ayrıca bu şehirlerde Muhammed b. Beyân el-Kâzerûnî gibi âlimlerden fıkıh öğrendi. Hasan b. Ali el-Ahvâzî, İbn Mâkûlâ, Ebû'l-Hasan İbnü's-Simsâr, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Avf el-Müzenî ve Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ahmed el-Vâsîti'den hadis dinledi. Ebû Zer el-Herevî ve Hasan b. Muhammed b. Ahmed b. Cümey' gibi âlimlerden icâzet aldı. Kudüs'te önceleri muhtemelen kendisine nisbetle- Nasriyye, daha sonra Gazzâlî'nin anısına Gazzâliyye olarak adlandırılan zâviyede ders verdi. Safer 471'de (Ağustos 1078) Di-

maşk'a, ardından Sûr'a geçti. Râfizîler'in muhalefetine rağmen ilmi yaymaya çalıştı. 480 (1087) yılında tekrar gittiği Dimaşk'a yerleşerek fetva, tedris ve hadis rivayetiyle meşgul oldu. Ebû Hâmid el-Gazzâlî burada Makdisî'nin fıkıh derslerine katılmış ve münazaralarda bulunmuştur. Kendisinden hadis dinleyenler arasında Hatîb el-Bağdâdî, İbnü'l-Kayserânî ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Zehebî onun rivayet ettiği hadislerde bazı yanlışların olduğunu söylemektedir (*A'lamü'n-nûbelâ*, XIX, 140). Makdisî'nin tariki (mezhep imamının görüşlerini tesbitteki yöntemi), çağdaşları İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Ebû İshak eş-Şirâzî'nin tarikiyle kıyaslanarak daha üstün görülmüştür (İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXII, 17-18).

Zühd ve takvâsiyle tanınan Makdisî, Dimaşk'ta kaldığı süre boyunca Nablus'taki bir arazisinin geliriyle geçinip kimseden yardım kabul etmedi. Rivayete göre Dimaşk'ta kendisini ziyarette gelen Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'a ve oğlu Dukak'a iltifatta bulunmadı. Melik, Makdisî'ye sultanın tasarruf ettiği mallardan en helâlinin hangisi olduğunu sormuş ve "cizye gelirleri" cevabını almıştı. Daha sonra ilim ehline harcaması için kendisine bu gelirlerden bir miktar para göndermişse de Makdisî ihtiyaçları bulunmadığı gerekçesiyle bunu geri çevirmiştir. Makdisî 9 Muharrem 490 (27 Aralık 1096) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti. Ölüm günü için Muharrem'in 10 ve 11'i de zikredilmektedir. Bâbüssağır Kabristanı'nda Muâviye'nin kabrinin yakınına defnedilen Makdisî'nin kabri daha sonra ziyaretgâh haline geldi.

Eserleri. 1. *Tahrîmü nikâhi'l-müt'a* (nşr. Hammâd el-Ensârî, Medine 1408/1987; Riyad 1407/1987). 2. *el-Hücce 'alâ tarîki'l-meḥâcce*. Hadise dair olan eser üzerinde M. İbrâhim Muhammed Hârûn tarafından 1409 (1988) yılında el-Câmi-atü'l-İslâmiyye'de *Muḥtaşaru Kitâbi'l-Hücce 'alâ tarîki'l-meḥâcce* adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır. 3. *el-Emâli*. Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir cüzünün nüshası bulunmaktadır (Nemoy, s. 79). 4. *Hikâyât hisân*. Carl Brockelmann kaynaklarda adı geçmeyen bu eserin bir nüshasını kaydetmektedir (*GAL Suppl.*, II, 913).

Makdisî'nin bunlardan başka *el-İntihâbü'd-Dimaşkî* (on ciltten fazla), *et-Tehzîb ve't-takrîb*, *el-Kâfi* ve *el-Maḥşûd* adlı fıkıh eserleri yanında *Erba'ûn fi'l-hadîş*, *Menâkıbü'l-İmâmi's-Şâfi'i*